

Tehlilê Şiirê Axpın Heyat ê Mela Aziz Bekiyi

Kılmvate

Qey roman, hikâye, şiir u zobina tewıranê edebiyati ri sinor u xıusiyeti taybeti estî. Eseri seneti, pê hacetanê dunyaya teberi vıraziyeni ki ini eseri destê senetkaran ra veciyeni. Eserê seneti, ‘o ki esto’ ey sera vıraziyeno. Senetê edebiyati zi çıyanê esteyan pê hacetê zıwani bı vatışêko estetik ano verê çıman. Ino semed ra eseri edebiyi zi miyanê eseranê bı senetan dı qebul beni. Şiir zi, tewıranê edebiyati ra tewırêko zıxm u hira yo. Seba inay şiir, çiyi ki esti inan pê kelimeyan vano ki ini kelimeyi menayanê ciyayan kırışeni. His u fikiri, şiir dı yo çarçewaya edebi u bı tesir dı yeni vatış.

Mela Aziz Beki, edebiyatê klasik ê Zazaki dı nameyêko qımetdar o. Zey Beki, zaf merdumi Zazayi zıwanê xu weş zani u hol qısey keni; la hetê nuştış ra ereymendişê Zazaki u çinbiyayişê tedris u telimi Zazaki ser ini merdumi biyi tengzerr u mehzun. Seba inay qey nuştışê Zazaki seni’g firsend koto inan dest xu hetê xebatanê Zazaki dayo.

Edebiyato Klasik ê Zazaki hetê aruz, şeklê nazım u mazmunan tıkê kêmiyan bıkirışo qasê şertanê xu zi endêk zıxm o. Ina çarçewa dı şiiri Mela Aziz Bekiyi hetê senetanê edebi, ahengê zereyi u imajı ra zıxm i. Ina xebat, hetê şekil u mena ra qey şiirê Klasik ê Zazaki yo pencira u mocnak a. Ini mocnakan ra yo zi “Diwon Cebexçuri” ra şiirê Axpın Heyati ya.

İnsan, benateyê wırd heyatan dı şıno yeno. Heyatê dunya, cayê imtihan o u fani yo. Axiret zi cayê guretişê mehsulanê gureyanê dunya yo. Ina çarçewa dı merdumo Bısilmane ‘İna dunya, hegayê axireti’ zano. Ina xebat, ino famkerdiş sera tehlilê yo şiiri ya u ino şiir zi ina çarçewa dı tehlil u kritik biyo.

Kelimeyi Muhimi: Abdulaziz Beki, Diwon Çebexçuri, Şiir, Zazaki

Molla Aziz Beki'nin Axpın Heyat Adlı Şiirinin Tahlili

Öz

Roman, hikâye, şiir ve diğer edebiyat türleri için hususi sınır ve özellikler vardır. Sanat eserleri, dış dünyadaki malzemelerin sanatçılar eli ile işlenmesine dayanır. Sanat eseri, bir ‘var olan’ üzerinden oluşur. Edebiyat sanatı da var olanı dil vasıtasıyla estetik bir anlatımla dile getirir. Bu sebeple edebi eserler de sanat eserleri arasında kabul edilir. Şiir de edebiyat türlerinden güçlü bir türdür ve yaygındır. Bu açıdan şiir, var olanı kelimelere değişik anlamlar yükleyerek anlatır. Duygu ve düşünceler, şiirde edebi ve etkili bir çerçevede dile gelir.

Mela Aziz Beki, klasik Zaza edebiyatında önemli bir isimdir. Beki gibi birçok Zaza şahıs dilini güzel bilir ve iyice konuşurlar; ama yazma yönüyle Zazacanın gecikmesi ve Zazaca eğitim öğretimin olmayışından dolayı bu şahıslar daralmış ve mahzun olmuştur. Bu sebeple Zazaca yazma fırsatı oluşur oluşmaz Zazaca çalışmalara yönelmişlerdir.

Klasik Zaza edebiyatı, aruz, nazım şekli ve mazmunlar yönüyle bazı eksiklikler taşısa da kendi şartlarında hayli güçlüdür. Bu çerçevede Mela Aziz Beki'nin şiirleri edebi sanatlar, iç musiki ve imaj yönüyle güçlüdür. Bu çalışma, şekil ve anlam

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Yıl/Year: 2024 • Cilt/Volume: 10 • Sayı/Issue:20

İbrahim DAĞILMA

idagilma@bingol.edu.tr

Dr.Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Doğu Dilleri Ve Edebiyatları Bölümü, Zaza Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Orcid: 0000-0001-6521-119X

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Received: 01.11.2024

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 16.12.2024

Makale Yayın Tarihi / Published: 29.12.2024

DOI: 10.56491/buydd.1577906

Atıf / Citation:

Dağılma, İ. (2024). Tehlilê Şiirê Axpın Heyat Ê Mela Aziz Bekiyi. Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, 10(20), 42-50.
<https://doi.org/10.56491/buydd.1577906>

yönüyle Klasik Zaza şiiri için bir pencere açmakta ve örnek sunmaktadır. Bu örneklerden biri de, Cebexçuri Divanı'ndan Axpın Heyat şiiridir.

İnsan, iki hayat arasında gelgitler yaşar. Dünya hayatı, imtihan yeri ve fanidir. Ahiret ise dünya işlerinin mahsulünü alma yeridir. Bu çerçevede, Müslüman kişi 'Dünyayı ahiretin tarlası' sayar. Bu çalışma, bu bağlamda yazılmış bir şiirin tahlilidir.

Anahtar Kelimeler: Abdulaziz Beki, Diwon Cebexçuri, Şiir, Zazaca

Analysis of Mela Aziz Beki's Poem of Axpın Heyat

Abstract

Novels, stories, poetry and other works of literature have special limits and features. Works of art are based on the processing of materials in the outside world by the artist. A work of art is comprised of an 'existing' thing. Literary art also expresses what exists through language in an aesthetic way. For this reason, literary works are also considered as works of art. Poetry is also a strong and widespread type of literature; it describes what exists by imposing different meanings on words. Emotions and thoughts are expressed in a literary and influential way in poetry.

Mullah Aziz Beki is an important name in classical Zaza literature. Many Zaza people like Beki know their language well and speak it well; however, due to the delay in Zazaki writing and the lack of Zazaki education, these people have been saddened. For this reason, as soon as they have the opportunity to write in Zazaki, they have turned to Zazaki studies. Although classical Zaza literature has some deficiencies in terms of prosody, verse and mazmunlar, it is strong in its own conditions. In this context, Mullah Aziz Beki's poems are strong in terms of literary arts, internal music, and imagery. This study opens a window and provides example on classical Zaza poetry in terms of form and meaning.

Human beings are in two minds about worldly and after life. The worldly life is a place of testing and mortality. The afterlife is the place of reaping the fruits of worldly affairs. In this context, a Muslim person considers the 'world as the field of the afterlife'. This study is an analysis of a poem written in this context.

Keywords: Abdulaziz Beki, Diwon Cebexçuri, Poetry, Zazaki,

Dekotiş

Edebiyato klasik ya zi pê yona name edebiyato kan dı şiir cayêko muhim geno. Şairanê inê edebiyati, zafyêr medreseyan dı wendo u uca ra icazet gureto. İnî şairan, goreyê usule edebiyatê klasiki şiiri xu benateyê dı qapağan dı dayi ari. Ê eseri ki şairanê klasikan benateyê dı qapağan dı dayi ari pê nameyê Diwan yeni zanayiş. Şairi edebiyatê klasiki, diwananê xu dı nuştîşê şiir ser fikrê xu ani zıwan u westayiya xu ramocneni. Edebiyato klasik hetê ramotişê hunermendiya şairan yo wareyo muhim u erciyayi yo.

Edebiyatê Zazaki, zey edebiyatê klasikanê binan xurt niyo u eraver nişiyi; labelê ino edebiyat dı qasê şert u imkananê xu ino ware dı eseri muhimi ameyi nuştîş. Edebiyato klasik ê Zazaki dı eseran u tewıran dı hetê şekil, mena u namedayişi ra tîkê problemi esti. İnî problemi egleb inî wırdi sebeban ra viraziyayi: Şair u nuştogî edebiyatê klasiki ê Zazaki zey aruz u nazım xısusiyetanê edebiyatê diwani ra hetê melumat ra zaf hayıdar niyi. Edebiyatê Zazaki dı eseri nuşteki erey nusiyayi. İnî sebeban ra şairan u nuştoganê edebiyatê klasiki ê Zazaki verê edebiyatşınasan dı xısusiyeti edebiyatê klasiki nimusayi. İna xebat dı meqsed, ewrenê edebiyatê klasik ê Zazaki ra mocnaki ser motişê inî probleman u zıxmiya şiiranê Zazaki yo. Xebat, metodanê cıgêrayışanê seniniyan ra bı metodê tenkit, wekenitiş u tehlilê eseri viraziyaya.

"Tehlilê metin, hetêk ra tenkido edebi yeno zanayiş. Benateyê disiplinanê tehlilê edebi, tehlilê metin u şerhé metini dı yo tekili esta. Goreyê tîkê edebiyatşınasan inî her yo xu ser yo disiplin hesibiye. Vercu ra senetê edebiyat u eseranê edebiyat ser yo meraq u diqet ontîş esto. Eseranê edebiyat dı eser ya zi metin gore mena 'qefiliyaye, timiyan, sembolik, akerte, xore ya zi hira' bena. İno xısusiyetê metini diqatê edebiyatşınasan u wendoğan anto. Samedê famkerdiş,

kıfşkerdiş, eşkerakerdiş u motişê mena, tehlil u tenkidê metin veciyayo werte. ”¹

Ina xebat zi hına yo ehtiyacı, meraq ser ameya werte. Zazaki dı eser, metin u şiiiran ser xebatê tehlil, tenkit u şerhi hema tay i. Ino semed ra persa “Edebiyatê Zazaki dı xebati hınayin seni beni?” cewab wazena. Ina xebat zi, wazena tehlilê şiiirêk ra bı metodê resayişê peroyi(tümevarım) şiiiranê Mela Aziz Beki u edebiyatê klasik ê Zazaki ri yo pencera akero.

Diwon Cebexçuri, kitabê Mela Aziz Beki yo. Ino diwan, 435 ripeli yo u serra 2015 dı neşir biyo. ² Ino eser, rencê des serran o. Eseranê Beki dı teyna ino eser Zazaki ameyo nuştış. Ino diwan dı **çend şiiiri ‘Erebki u Tırki esti; la** zafyer şiiiri inê eseri Zazaki yi. Ino rıd ra ino eser yo *Diwano Zazaki* yeno qebulkerdiş. Mela Aziz Beki, merdumêko dı perri yo. Ey hem medrese ra icaze gureto hem zi akademi dı xebitiyayo. Seba inay şiiiranê ey dı xıusiyeti edebiyatê klasik u moderni xu tikiştı ramocneni. Ey benateyê mi wırdi edebiyatan dı nuştışê şiiiri ser yo tivernayışo (muwazene) zıxm vıraştı. Labelê ey şiiiranê xu dı zafyer qımet dayo xıusiyetanê şiiiranê edebiyatê klasiki/kani. Ina xebat dı, şiiiranê *Diwon Cebexçuri* ra şiiirê *Åxpın Heyat* hetê şekil u mena ra tehlil u kritik biyo.

1. Heyatê Mela Aziz Beki u Eseri Ey

Mela Aziz Beki, goreyê qeydanê resmiyan serra 1945 dı 10ê aşma Tebax dı Çolig dı dadiya xu ra biyo. Mela Aziz, vercu verê babiyê xu Mela Mehemedi dı dest bı wendişê xu keno. Ey benateyê serranê 1959-1969 dı şaristananê Çolig, Diyarbekir, Batman u Mardin dı medresa wenda.

Mela Aziz, tedrisê xu yê medresa dıma benateyê serranê 1969-1972 dı mektebê İmam Xetip u liseya Bingoli teber ra qedineno. Serra 1979 dı Enstituya Berz aya İslami ê Üniversiteya Erciyes ra icazet geno. Mela Aziz, ino benate dı imamti zi keno. Serra 1989 dı Üniversiteya Erciyes dı wareyê Huquqê İslami dı dest bı wendişê lisansê berzi keno. Serra 2009 dı beno profesor. Serra 2011 dı Üniversiteya Bingoli dı hem ardımkarıya Rektori hem zi dekantiya Fakulte ya İlahiyat ser wezife geno. Mela Aziz, serra 2015 dı beno teqawıt u eka ho Enqera dı cuyeno. Beki, qey destpêkerdiş u hişa şiiirê xu mi çıyan vano:

“Ez qiji ra heta inka qayila şiiir binusi u in hema z’ zerre mı d’ est. Wexti yasağı d, mı dor bı dor şiiir Kurmonci nuştên. Mı şiiir Tırki, ‘Arebki u Farisi ezber kêrdên. Mı defter xu şiiiron Kurdi kerd vin. Şiiiron Zazaki r’ mı Kayseri d’ destpê kerd. Mı dora verin qısım Sadê Hicaz wextêko derg id nuşt. Heta 2009 Kayseri d’ hêdi hêdi mı şiiir nuştı. Dıma in şiiiron ır wexti Üniversitê Dicle u dıma z’ Üniversitê Çolig id mı dewom kerd. Edebiyat Zazaki hema zaf zıxm niyo, mı teredut kerd, mı va aceb pê Zazaki u wêzni aruz şiiir sêni nusiyên? Mı nuştış ır dewom kerd u peni ra peni z’ in diwon omi mêydon. ”³

Wareyê xebat u ihtisasê Mela Azizi Huquqê İslami yo. Ey ino ware dı zaf xebati kerd. Heta eka des eseri ey neşir biyi. Eseranê ey ra çend eseri mi yê:

İslam Hukuku Prensipleri Işığında Organ Nakli, İslam’da Güncel Ticarî Meseleler, İslam Hukukunda Siyasal Yönetim, Diwon Cebexçuri, Gramêr Zon Zazaki

2. Hetê Şekil u Mena ra Wekenitışê Şiirê Axpın Heyati

Kelimeya şiiiri Erebki ya. Ina kelime, menayê puwetış, zerr u hiş ra zanayış, famkerdiş u hişyari dı şıxuliyena. Şiiir u nazım, dı kelimeyi hememayi yi. Çendêk nazım, hetê şekil u senet ra u şiiir hetê mena ra name bıgero wırdi kelimeyi zêpi şıxuliyeni. Şiiir dı mena zey tewıranê binan bı motış nina vatış. Mena, zereyê yo vatışo xore u gif dı diyena hiskerdiş u menavetış. Seba inay şiiir, senetê vate u mena yo. ⁴ Şiiir dı şekil(nazım), goreyê wext, hiş, ca u qefle mumkin o bıbedıliyo. Ino çarçewa dı tehlilê şiiiri hem hetê şekil, hem hetê mena ra beno.

Şiiirê Mela Aziz Beki, Axpın Heyat ina xebat dı dı cihetan ra tehlil biyo. Ey şiiirê xu hem bı xetê Erebi, hem bı xetê Latini nuştı. Ma, ino şiiir xetê Latini ser newe transkript kerd. Herfi Erebi, goreyê usulê transkribi ameyi

1 İsmail Çetişli, *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*, Akçağ, Ankara 2012, r. 338-339.

2 Mela Aziz Beki, *Diwon Cebexçuri*, (Edt. M. Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015.

3 Beki, *Diwon Cebexçuri*, r. 5.

4 Nurullah Çetin, *Şiir İncelemeleri*, Akçağ, Ankara 2012, r. 9-10.

nuştış. Zazaki dı usul u qeideyê med(dergwendiş) çino. Nuştışê Erebi dı usulê nuştış gore herfi medi (أ, و, ی) şıxuliyayi; labelê ma latinize dı ini herfi şeklê î, û, â dı nê şeklê ‘u/o, i, a dı ramoti. Tehlilê şiir dı vercu menayê ferhengi ê kelimeyanê muhiman diyayo u dima her beyit mena ser tehlil biya u seneti edebiyi ameyi motış.

آخپن حیات

Ino şiir, *Diwon Cebexçuri* dı qısmê *Halqê Pêyin* dı viyerenê.⁵ Şiir hetê şekil ra xısusiyetanê tewirê gzel kırışeno. Şiir, 14 beyitan ra ameyo meydan u hetê qafiye ra bı şeklê aa/ ba/ ca/ da... rêz biyo. Ino şiir, hetê wezin ra nê pê qalibanê aruz nê zi pê qalibanê hecayi nusiyyayo; labelê hetê wezin ra xuser zi niyo. Şiir dı wezinê aruzi ser nişani esti; labelê aruz ino şiir dı yo şeklo xerıpyaye dı êseno. Misalen ma ina beyta hiriyın hetê aruz ra kritik biker, ma vineni wırdi rêzan dı hecayi kılmi (akerdeyi) u hecayi dergi (gureteyi) yobinan nidepişeni:

Mı rumıtey feşlê umnun mı çına feşlê payız id (. . . -- / -- . --- / . . . -- / . . . -- --)

Pê destun xu mı rumit iv derd û kedêr axpın heyat (. -- -- . / . . . --- / -- . . . -- / -- . . . --)

Ma eşkeni vaci; ino şiir pê weznê heca ê 16ın nusiyyayo; la şiir dı beyta çarın u duyesın pê 17 hecayi ameyi nuştış.

Kum wazen wa ason bıcuı wa niyer dunyê axpın heyat

...

Kerrê guêr mı ser in binus: “Wa bımır zulm mirey heyat

Şair Aziz, beyta peyin ê şiiri dı nameyê xu, beyta 13ın dı mexlas/loqmatikê xu şıxulnayo. Edebiyatê diwan dı, beyita ki tede loqmatikê şairi viyerenê a beyit ra vani “beyta taci”. Beyta 13ın dı hesabê ebced esto. Ino şiir dı huneranê edebi ser, hunermendiya şairi yeno vinayiş. Şair, zey şiiranê xuyi binan ino şiir dı yo Zazakiya zelal u bı huner şıxulnawa; labelê şiir dı hini terzê şiiri ra yo ya şıxulnayışê zıwanê qalkerdişi ra yo çend kelimeyi hem gelat hem zi kılm nusiyyayi:

Mavac, اخون nusiyyena; labelê şair أهون nuştı. Rına *axpın ino heyati* nusiyyena; labelê şair *axpın in heyat* nuştı.

1	<i>Qelem bermena kâğıd ser hesrun riı xu nêkena mat</i>	قَلَمٌ بَرْمَنَا كَاغِدُ سَرِ حَسْرُونُ رِي حُو نَيْكَنَا مَاتْ
	<i>Kum eşken hesrun yê bester pê âhun axpın in heyat</i>	كُومُ أَشَكَنُ حَسْرُونُ يِي بَسْتَرِ بِي أَهُونُ آخِپِينُ اِنْ حَيَاتْ

Axpın: A herra ki mehsul dana, o erdo ki tede bereket esto, hega.⁶

Qelem, qey nuştışê his, fikir, gıyal u hiviya insanan yo wesita ya. Nuştıyê kitabı pê qelem, pelan sera nusiyyeni. Kerdeyi ina dunya zi pê qelema qeder yeni nuştış. Qasê baweriya insanan heyatê insani dı, dı qeleme esti:

“Yo qelema qederi ya. Homa, wextê vıraştış u teqdîrê kainat dı emır dano ay, ay zi pê emrê Homayı vercu ra heta peyni çı esto çino, çı beno çı nibeno hemeyi inan nuştı.”⁷

“Yo qelema melekatan a. İnsan, wext dadiya xu ra beno u heta mergê ey dı melekati -inan ra vani kiramen kâtibin- ha qal, ha gıyal, ha kar, ha gure her çiyê ê insani pê ina qelem nuseni.”⁸

Ino heyat, zey yo hega yo. Merdumo cıtyer, kamci bezre bierzo erdê xu mehsulê ey zi qasê ê bezreyi u xebatê cıtyeri yeno. Ina dunya dı insan zi pê qal, tigêrayış, leqayış, kerdış u amelanê xu bezre erzeno hegayê heyatê xu. Dima, neticeyê kar u gure, vate u kerdeyanê xu hem ina dunya hem zi axiret dı çineno. Ino heqiqet yo hedis dı zi hına viyerenê:

“Dunya, hegayê axireti ya.”⁹

Derd, keder, tengi u zoriyi inê heyati zaf i. Inay ra qelem, nuştışê ini ax u waxan ver qehriyena u bermena. **Şair, ina beyit dı xısusiyetê insani dano qelem u pê inay senetê teşhis vırazeno. Rına ina beyit dı benateyê kelimeyanê qelem u kağıd; hesrun, ri u ax dı senetê tenasub esto. Şiyayışê heyati, şebeyniyayo axpın.**

⁵ Beki, *Diwon Cebexçuri*, r. 390-393.

⁶ Turan Erdem & Orhan Erdem, *Zazakî - Tirkî Tirkî - Zazakî Ferheng*, Weşanên Arya, İstanbul 2006, r. 30.

⁷ Y. Şevki Yavuz, “Kalem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul, 2001 r. 243-245.

⁸ İlyas Üzümlü, “Kırâmen Kâtibin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, TDV Yayınları, İstanbul 2002, r. 59-60.

⁹ İdris Söylemez, “Yazarı Bilinmeyen Manzum Bir Kırk Hadis Tercümesi”, *Diyanet İlmî Dergi*, c. 55, İstanbul, r. 1027-1046.

Seba inay ino izafe dı senetê teşbihi u menaya mecaz piya esti.

2	<i>Mı ah û hesrêtu xu rumit vêr wusar axpın heyat id</i>	مِ اَهُوحَسْرِيْتِ خُو رُوْمِيْتِ فَيْرُ وُسَارُ اَخْبِيْنِ حَيَاتِدْ
	<i>Feşlê umnun id mı çinê ah û hesrêtu axpın heyat</i>	فَصَلُّ اُوْمُنُوْدْ مِ چِيْنِيْ اَهُو حَسْرِيْتِ اَخْبِيْنِ حَيَاتْ

Yo serr dı çar fasili esti: Payiz, zimıstan, wesar u omnan. Merdumo cıtyer, egleb hegayê xu feslê wesar dı romeno, bezre erzeno cı u faslê omnani dı mehsulê xu çineno u dano ari. Şair zi ax u hesretanê xu faslê wesari dı axpinê heyati dı romeno, bezreyê hiviyanê xu erzeno erdê heyatê xu u faslê omnan dı inan ya bı şayi ya zi bı derd çineno. Feslê wesari, ‘xorti, xebat, renc, bereket u imkan’ ser yo misal o; feslê omnan zi ‘qezanç, aris-yayış, reheti, keyf u mehsul aridayış’ ser yo misal o.

Ina beyit dı rına kelimeyi *ax û hesret*, herındê bezreyi şıxuliyayi u xısusiyetê rumıtışê bezreyi diyayo ax u hesret. Seba inay senetê istiare esto. Benateyê kelimeyanê *ax û hesret*, *rumıtış û çinayış* dı yo tekili esta. Inay ra senetê tenasub esto. İta dı mena rına mecaz ser şına.

3	<i>Mı rumıtey feşlê umnun mı çina feşlê payiz id</i>	مِ رُوْمِيْتِيْ فَصَلُّ اُوْمُنُوْدْ مِ چِيْنَا فَصَلُّ پَايَزِدْ
	<i>Pê destun xu mı rumit iv derd û kedêr axpın heyat</i>	پِيْ دَسْتُوْنُ خُو مِ رُوْمِيْتِيْ دَرْدُوْ كَدِيْرَاخْبِيْنِ حَيَاتْ

Ino heyatê dunya, qey insani cayê imtihani yo. İnsan, wext dadiya xu ra bı u heta mergê xu ino heyat dı çı bıkeru, axiret (heyato bipeyni) dı neticeyê ey vineno. Ino heyatê dunya, qey insani cayê imtihani yo. İnsan, wext dadiya xu ra bı u heta mergê xu ino heyat dı çı bıkeru, axiret (heyato bipeyni) dı neticeyê ey vineno. Eger wezifeyê xu biyaro ca şıno cenet; niyaro ca o wext şıno cehenem. Ino hal qey merdımı zulımo tor pil o u çı heyf merdımı pê destê xu ino zulım ardo xu ser. ¹⁰ Homa Sureya Beqera ayeta 286 dı vano:

“Allah, her şexsi qasê quwetê ey mesul depışeno. A ki (holi, başi u amelo salih ra) qezanç kerda inê yı wa, a ki (xırabi, nêbaşı ra) qezanç kerda inê yı wa.”

Ina dunya dı çı gure beno u çita yeno kerdiş u fekê insani ra çı qal veciyena gereka pê wext u cayê xu bıbo. Eger insan, yo gureyo biwext u bica kerd, yo qala biwext u bisebeb va qehıriyeno u poşman beno. İta dı şair, ina raşti u ino heqiqet ano verê çımanê ma. Vano, mı biwext gure kerdo u ez nata weta şıya peyni dı a ki mı diya derd u keder ra wet çik niyo.

Ina beyit dı benateyê kelimeyanê *fasl*, *omnan û payiz*, *rumıtış û çinayış*, *derd û keder* dı senetê tenasub esto. Rına kelimeyi *derd û keder*, xısusiyetê bezreyi gureto, seba inay istiare esto.

4	<i>Pê hesrun qelema hezin mı sêr her pêl heyata nuşt</i>	پِيْ حَسْرُوْنُ قَلَمًا حَزِيْنِ مِ سِيْرَهَرِيْپِيْلِ حَيَاتَا نُوشْتْ
	<i>Kum wazen wa ason bicuy wa niyer dunyê axpın heyat</i>	كُوْمُ وَاَزَنْ وَاَأْسُوْنُ بِيْجُوْیِ وَا نِيْرْدُوْنِيْیِ اَخْبِيْنِ حَيَاتْ

İnsan, her tim derd u kederanê xu ver, zori u tengiyanê xu ver dec onceno u beno mehzun. Huzun ey geno u insan giraniya inê heyati ver hesiran keno war. Ina dunya cayê derd ontışı ya, zehmet diyayış a, imtilhan biyış a. Eger kam ina dunya dı reheti wazeno wa bızano ina dunya dı reheti çin a. Eger merdumêk illa vano ez weşi, şeniki u reheti wazeno eşkeno niyero ina dunya.

Kelimeya *qelem* dı senetê teşhis u kelimeya *heyat* dı senetê istiare; kelimeyanê *cuyayış*, *heyat û dunya* dı senetê tenasub esto.

5	<i>Qelem ri kağıd neqışna pê çilkun hesrun çımın xu</i>	قَلَمُ رِيْ كَاغِدْ نَقِشْنَا پِيْ چِلْكُوْنُ حَسْرُوْنُ چِمُوْنُ خُو
	<i>Alışkun ser zaf rêz vıraşt imza kerd pêl axpın heyat</i>	اَلْشِكُوْنُ سَرْطَافْ رِيْزْفَرَاشْتْ اِمْرَاكِرْدْ پِيْلِ اَخْبِيْنِ حَيَاتْ

Hegayê inê heyati, her tim bezreyê derdan u kulan erzeno verê insani. Qelem zi qey nuştışê derdan u kulanê insani yo ehtiyac a. Yo nuşte, çendêk zerr ra bınusiyo endêk qimet geno. Şair his, dec u şayiya xu pê vaciyayışêko raştikin bınuso nuştayê ey zaf tesir dani.

İnsan wayırê derd bo riye ey dı çiqır beni zafi. Şair, ita dı pê yo vaciyayışo zıxm u bı huner ino hal ifade keno.

¹⁰ Ayetullah Karabeyeser, “Tesewurê Gama Verin ê Axreti: Qesideya Qebra Tari Qebra Xuri ê Mala Mihemed Eli Huni”, *Lisanıyat Studies Uluslararası Filoloji Araştırmaları Dergisi*, 2/3, (2024), r. 26-32.

Herra heyati zey yo merdumê mesuli ya. O mesul, her gureyê xu pê imza vırazeno. İmza, yo nişan u alamet a ki merdum pê nuşteyê desti ya bı herfanê nameyê xu ya zi bı yo şeklo xırsusi vırazeno. U belgeyanê muhiman u resmiyan *pê ino nişan imza keno*.¹¹ İmza, qasê zıxmi u tesirê meqami qımet gena. İnsan zi hegayê heyati dı, yo bezre yo. Her feshê emirê xu dı goreyê cuyayışê *xu riyê ey* beno çiqır ya zi pê vaciyayışê şairi axpinê heyati, herindê derd u kederanê ey dı alışka ey dı yo xet vırazeno.

Ina beyit dı benateyê kelimeyanê *qelem, kağıd, rız, pel û imza; çilk, hesır, çimon û alışkun dı senetê tenasub esto*. Rına ita dı *senetê* istiare u menaya mecaz esta.

6	<i>Gulêr ri taşê Leylâ ser çilk çilk lêr bên tera yên war</i>	كُلُّبِرِي طَاسِي لَيْلَى سَرْچَلَكْ چَلَكْ لَيْزْبِي تَرَايِيْنُ وَاَزْ
	<i>Mun zulf û biskun Leylâ ru varun varen axpin heyat</i>	مُونُ زَلْفُ وِبِسْكُونُ لَيْلَى رَا قَارُونُ قَارُونُ آخِيِيْنُ حَيَاتُ

Bisk: Zulufa porê cini ya.¹²

Leyla u Mecnun, eşqo mecazi u ilahi ser yo hikaye ya. Ina hikaye dı eşq vercu benateyê yo cini u yo cumerdi dı yo. Ini wırdı waştıyî, her tım eşqê xu ser derd u dec oncêni. Resayışê yobinan dır zaf mani vıraziyeni. Mecnun, eşqê Leyla ver sareyê xu geno kuweno yawan. Peyni dı ino eşq, bediliyeno beno eşqêko İlahi. Eşqê Leyla u Mecnun ser edebiyatanê klasikan u edebiyatê diwan dı zaf mesnevi nusiyayî. Seba ino eşq, kelimeya Leyla, edebiyato klasik dı herindê waştı yo mazmun/remiz a.¹³ Xaseten şairi edebiyatê klasiki, Ellahi maşuqo heqiqi vineni u inı zi pê mazmunê Leyla dani.¹⁴

Zulf u bisk, edebiyatê diwani dı herindê kındırı şıxuliyeni.¹⁵ Seni insani pê kındırı çıyan miyan bestneni yobinan, pê kındırı giredani hına zi zulf u biski waştı zi aşiqi besteni waştıya xu, waştı yî giredana, xu dima dana vazdayış.

Varan qey erdi, qey nebati u qey heywanan wesileyê bereketi yo. Varan, çilk çilk bıvaro erd zi a awa varani weşa weş onceno tamaranê xu u xoriya xu. Dima a aw bı aşm u serran xu dır depışeno. Waştı zi, hegayê ino heyat dı derd u kederanê insani ri yo misalê bereket u daru ya. Ê zulf u biski ay zerra aşiqi giredani rındiya waştı ri. Gulera ri, zulf u biskê waştı rındiya waştı ramocneni.

Ina beyit dı benateyê kelimeyanê *gulerê ri, zulf û bisk; lêr biyayış war omayış, çilk, varan û varayış* dı senetê tenasub esto. Rêza *Gulêr ri taşê Leylâ ser çilk çilk lêr bên tera yên war* dı herfa ‘l’ çend dor tekrar biya. Pê tekrarê ina herf senetê aliterasyon vıraziyayo. Rına, virardışê hikayeya Leyla u Mecnun dı senetê telmiş esto.

7	<i>Nêşın huna adir Leylâ pê uwkê warê Mergmiri</i>	تَنْشِيْنُ هُونَا اَدِرْ لَيْلَى پِي اُوَكِي وَاَرِي مَرْغَمِيْرِي
	<i>Pê laşerun derê Yekmal berbat bên gul axpin</i>	پِي لَاصَرُونُ دَرِي يَكْمَالُ بَرَبَاتُ بِيْنُ گُولَآخِيِيْنُ حَيَاتُ

8	<i>Çıta kot vera piyêr şıkut nê gul verda nê teli mend</i>	چِيْطَاكُوْتُ قَرَا پِيْرَ شِيْكَتُ نَهْ گُوْلُ قَرْدَا نَهْ تَلِي مَنْدُ
	<i>Ri ‘alêm mij gemun guret dumun kot sér axpin heyat</i>	رِي عَالِيْمُ مِيْرَغَمُوْنُ گُوْرْتُ دُمُوْنُ گُوْتُ سِيْرَاخِيِيْنُ حَيَاتُ

Eşqê waştı, her tım zerra aşiqi zey adır veşneno. Adırê eşqi, hına koto ta awa Warê Mergmiri zi honakerdişê ino adır ri kâfi nikena. Warê Mergmiri, muntıqayê Karer, Çan û Yekmal dı wareyêko namdar o u ino ware heyatê şairi dı cayêko muhim geno; çunki heyat, qıctı, şayi u decê şairi zaf ser ino ware dı viyerti. Dewa şairi Kuertev (Çukurca) zi ina muntıqa dı ca gena. Şair, ina dew dı dadiya xu ra biyo. Bınê ina dew ra dewa Yekmal dı yo dere viyereno. Ino dere vani “Kafir Dere”. Wextêko varan zaf vara, ino dere kuweno laseran ser. Gul ra, tele ra her çı bıkıwero ey vera laser ey şono wu u beno şino. Ino laser, teyna dar u bir, heywan nierzeno xu ver nibeno. Yo varano ki bibo laser dima her ca yo mij u dumon geno. Zori, tengi, dec, derd u kederi ino heyat zi hına kuweni erdê heyati gıyalan, hiviya şairi zi şoni ra u beni şini.

Beyta hotın dı benateyê kelimeyanê *hona şiyayış û adır, aw, guel û laser* dı senetê tenasub esto. Benateyê ke-

11 TDK Sözlük, *İmza*, tarixê resayışi: 13. 07. 2024, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=imza>.

12 Roşan Hayig & Brigitte Werner, *Zazaca-Türkçe Sözlük & Türkçe Zazaca Sözcük Listesi*, Tij, İstanbul 2012, r. 57.

13 İskender Pala, “Leyla”, *Ansiklopedik Divan Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, r. 288-290.

14 Danyal Apuhan, Abdulaziz Beki'nin “Diwon Çebexçuri” Adlı Eserinde Aşk Kavramı, *Social Science Development Journal*, 9/45 (2024), r. 22-37.

15 Pala, “Leyla”, 288-290.

limeyanê *adir û aw* dı senetê tezat esto. Heskerdişê zerri mocniyayo adiri, seba inay senetê istiare esto. Rına veşnayiş u tesirê adiri ser senetê mubalağa esto. Beyta heştin dı benateyê *gul û telî, mij û duman* dı tenasub esto. İzafeya *mij ğemon* dı senetê istiare esta.

9	<i>Kağit biyi hiy qelêm bi zuya hesir çalê çımın qeydê</i>	کَاغِیْتُ بِي هِي قَلِيمُ بِي زُووَا حَسِيرُ چَالِي چِمُونُ قَيْدِي
	<i>Qelem biveng da bermayiş qey hesretun axpin heyat</i>	قَلَمُ بِيْفَنگِ دَا بَرْمَايِش قِي حَسِرَتُونُ آخِيِنُ حَيَاتِ

Kağıd bıbo hi, murekkebê qelem bıqediyo şair; derd, keder, dec u kulanê xu hini ça dı u pê çita nuseno. Derd, hesret u eşqê şair endêk zêd o; verê ina girani dı qelem, kâğıt u hesiri çıman biteqet moneni. Qelem bêveng a, nieşkena xu bileqno u ê ki zerreyê şair ra viyereni inan binuso. Eger yo bermayiş esto ino zi qey axpin heyati yo. İnsan, fırsatê heyati bıramno; darbê heyati ey her tım bitemizno, rağmê hirayiya erdi ina dunya insan bitengno hini bermayiş teyna qey hesretê axpinê heyat beno.

Ina beyit dı benateyê kelimeyanê *kâğıt, qelem; hesir, çal û çımın* dı senetê tenasub esto. Benateyê kelimeyanê *hi û zuya; biveng û bermayiş* dı senetê tezat esto. Rına, vaciyayişê eşq, derd u kulanê şairi dı menaya mecaz esta.

10	<i>Axpın yo şerr buru bımın serâser ben tel û gurcal</i>	آخِيِنُ يُوَصِرُ بَرُو بِمُونُ سَرَا سَرُ بِن تَلِي و گُورچَالِ
	<i>Qelem merdim kena 'eziz kena mirê axpin heyat</i>	قَلَمُ مَرْدِيْمِ كَنَا عَزِيْزِ كَنَا مِيْرِي آخِيِنُ حَيَاتِ

Gurcal: Nameyê yo vaşi yo. Ino vaş, pê nameyanê *gırnug, giyakuncir, peykol, qurincok* zi name geno. Tırki, ino vaş ra vani, *demir dikenî, pıtrak*.¹⁶

Erdê heyatê insani, endêk welud u mehsuldar o; eger yo serr şayi, reheti u hirayi ser roc bıviyarno seni'g zereyê yo serr dı her cayê yo hegayo hol pê romite, tel u gurcal beno de hına beno de.

Qelem, elametê zanayiş u hikmeti ya. Şair zi wayirê ilim, edep u vate yo. Ê merdumê ki şıxuliya inan ilim, zıwan u edebiyat o êyi u qelem aste u goşt peşiyayi yobinan. Ino rid ra ini merdumi bı vateyê “ehlê qelem, wayirê qelem” wesifiyayi u ameyi şınasyayiş. Qelem, qey şairan endêk muhim a inan doruverê qelem dı yo dunyaya ğiyali u mecaz vıraşta. Bı wesileya qelemi his u fikirê xu bı vatışêko huner vato u nuştı. ¹⁷ Qelem, çendêk pê merdumanê hınayan qımet bigero a zi qımet dana merdumi. Qelem, ino heyat dı merdumi kena aziz u kena mirê heyati. Beydeba ra heta İmam Ğazali, Mewlana ra heta Seid-i Nursi zaf merdumi erca u qımetdari pê qelema xu biyi aziz, qey insanıyet insanan ri biyi çıla.

Ina beyit dı xısusiyetê insani diyawa qelem. Seba inay ra senetê teşhis esto. Rına, ina beyit dı şair nameyê xu ‘Eziz şıxulnayo. Ina kelime, hem nameyê şairi eşkera kena hem zi wesifê ezizi ana verê çıman. Ino semed ra ita dı senetê tevriye esto.

11	<i>În diwun zuzun Zazakî zê aştarî vêja 'erd ser</i>	إِن دِيوُونُ زُووُونُ زَا زَاكِي زِي أَصْطَارِيْ أَعْرُدَسَرِ
	<i>Mij dêrd û ğêm welat dunya yi mot râ sêr axpin heyat</i>	مِيْدِرْدُوْغِيْمِ وَا لَاتُ دُنْيَا يِي مُوتُ رَاسِيْرَ آخِيِنُ حَيَاتِ

Cayo ki nuştog/şair tede ameyo dunya, herêmê ki tede cuyayo, cayo ki tera heskerdo nuştayê ey dı tesir keno. Meselê ki dor dormaleyê nuştog/şair dı beni, qelemê ey dı xo ramocneni. ¹⁸ Ino *Diwon Cebexçuri* zi mehsulê qelemi yo. Pê qelem ameyo nuştış. Ino diwan dı şiiri ercayi, rındi, zıxmi, bı senet u bı hikmet esti. Astareyi, tari u zulumatê şew keni roşn; rayirê insanan mocneni. Astareyi, qey merdumanê aliman u zanayoğan semboli yi. Ino diwan zi, qelema Mela Aziz ra veciyayo. Mela ita dı fexrê şairan ser qımet dano şiiranê xu. Zıwanê Zazaki pê ino diwan taritîyê vindibiyayişî ra xelisiyeno, wareyê edebiyatê ê Zazaki pê ino diwanan biyo roşn. Inay ra pê wesitayê ino diwani axpinê heyat mij, derd u ğemanê şari welatê Zazayan erzeno werte u keno eşkera.

Cumleyê *In dîwûn zûzûn Zâzâkî zê aştarî vêjâ 'erd ser dı her cızba teşbih esta. Seba inay ina cumle dı teşbih tam esto. Rına tenasub u mecaz zi esti.*

¹⁶ Ahmet Kasımoğlu, *Ferhengê Navên Nebatan a Kurdi Kürtçe Bitki Adları*, Artuklu Üniversitesi Yayınları İstanbul 2013, r. 351.

¹⁷ Emin Şengül, “Sireti ve Suretiyle Divan Şiirinde Kalem”, *Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, C. 2/1 (2021), r. 1-43.

¹⁸ Danyal Apuhan, “Diwon Cebexçuri dı Mefhumê Welati”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 9/18 (2023), r. 36-46.

12	<i>Mesaj mı in diwûn Dımlı d' bı Kırdiki bı Zazaki</i>	مَسَاجُ مِی اِنْ دِیوونُ دِملیدُ بَکِردِیکِ بَازاکِی
	<i>Kerrê guêr mı ser in binus: "Wa bımur zulum mirey heyat"</i>	"کَرِّی گۆرمِی سَرانُ بِنوسُ «وَابِمِرْطَلَمُ مِیرِی حَیاتُ
13-	<i>Tarix in rêz Cebaçqurî pê leb hu rêza cêrin id</i>	تاریخُ اِنْ رِیزُ جَبَاقُورِی بَی لَبُ هُو رِیزَا جَبِیرِیدُ
	<i>"Wa ummetê Muhammed iz pê derd bicuy kêyf in heyat"</i>	"وَ اُمَّتِی مُحَمَّدِ زُ بَی دَرْدُ بَجُوْی کِیْفُ اِنْ حَیاتُ"

Şair, vaciyayişê endêk kul u kederanê ina dunya dıma meqsedê nuştışê xu eşkera keno.

Zerra şairi pê çita veşena?

Pê derd, dec û hesretani şari welatê ey veşena!

Zerra aşiqi pê çita kuwena ta?

Pê heskerdişê u hesreta waştıya ey kuwena ta!

Şarê welatê Zazayan zaf zori diya u tengi onta. Zaf hetan ra inan ri heqeret u nê heqi biyo. Zazayi, zıwanê xu ser sewir i, teyna yi, yo edebiyato nuşteki ra mehrum i. Ino diwon, berdişê ina mehrumiyet ser, qey zerrweşiya sewiriya şarê ma gaman ra gamêk a.

Şarê ma, zıwanê xu ser pê nameyanê Zaza, Kırd, Kıрманç u Dımlı yeno şınasiyayiş. ¹⁹ Şair zi ita dı şarê xu ini nameyan ra bı dı nameyan name keno. Ino diwan, bilasebeb ninusiyayo; nuştışê ey meqsedêk esto. Meqsedê nuştışê ey, tariti u zulumat ri yo çıla tavıstış a. Eger şairê ino diwani çı wext emrê xu tamam kerd, merd resa rehme Homayi u welat dı zulum qediya; şarê ino welati zori, tengi u tada ra xelisiya wendoğan ri yo wesiyet keno. Goreyê inê wesiyeti gerekira merdumi ey şiyeri berkule/kerreyê mezelê ey dı inay binusen:

"Wa bımur zulum mirê heyatê" ki

"Wa Ummetê Muhammed ız pê derd bicuy kêyf in heyat"

Şair, ita dı tarixê nuştışê ina rêz pê hesabê ebcedi beyta hiresın dı rêza dıyın dı dano. Goreyê hesabî ebced ino tarix keno 1458; labelê rêza yoyın di şair vano 'bê leb'. Ina zi kena 32. Eger ma 1458 ra 32 vet keno 1426. Goreyê ino hesabî ino diwan pê teqwmê hicri tarixê 1426 dı nusiyawo. Ino tarixî hicri, pê teqwmê miladi gınenno serra 2005'i.

Şair, ina beyit dı loqmatikê xu şıxulneno. Mela Aziz, bı loqmatikê Cebaçqurî yeno zanayiş u şıiranê xu bı ino loqmatik nuseno.

14	<i>U çağ Aziz gorıstun id wurzen we zey 'Uzeyr Nebi</i>	اَوْ چَاغُ عَزِيزُ گُورِستُونِدُ وُورَزَنُ وَهَ زَی عَزِيزُ نَبِی
	<i>Homa ben şa Qur'on ben şa Taha ben şa qey in heyat</i>	هُومَا بَنُ شَا قُرَاوُنُ بَنُ شَا طَاهَا بَنُ شَا قَى اِنْ حَیاتُ

Derd u kederê Mela Azizi zulm, tada u bındesti ra xelasiyayişê insanan, bıxısus şayiya ummetê Muhammedi ya. Eger şarê ey qey baweriya xu, zıwanê xu, urf u edetanê xu bıbo hişyar; hone gıflet ra bıwirzo, verê cehalet u zulm sare wedart u peyni dı xelasi, şayi, reheti u serkotış omi o wext şair, zey Uzeyr pêxemberi beno gani, beno şa. Teyna wu beno şa? Nê!

Homa, beno şa, Qur'an beno şa, Taha (Muhammed aleyhi selam) beno şa. Ino heqiqet ayeta 160. ê Sureya 'Eli İmran dı zi viyerenno:

"Eger Ellah, paşt bido şıma, hini tu (kes) nieşkeno şıma sera serfiraz(ğalib) bıbo..."

Ina beyit dı, weqaya Uzeyr Pêxembero ser yo virardiş esto. Sureya Beqera ayeta 259 dı ina weqa ra behs beno:

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ
"Ya zi (zey) o şexisi wi yo dewa xırabe viyert ra u (bı heyret) va: 'Homa ina (dew) mergê ay dıma seni geno goni. Homa wı seserr mirna, cuwapey (wi) kerd goni..."

Seba ino virardişî ina beyit dı senetê telmih esto. Şair, zey beyita desın ina beyit dı zi nameyê xu nuştı; labelê ita dı ino name ra teyna xu qesd keno.

¹⁹ Ludwig Paul, "Zaza", *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi* (Çarnayoğ: Murat Alanoğlu), C. 3(6), Bingöl 2017, r. 111-113.

Netice

Ina xebat dı şiiiranê Mela Aziz Beki ra şiiirêk hetê şekil u mena ra tehlil biyo. Ino şiiir, Diwon Cebexçuri dı ca geno u nameyê şiiiri Axpînê Heyat o. Şiiir, xısusiyetanê edebiyatê klasiki kırışeno. Şiiir, heyatê ina dunya ser a ameyo nuştış. Tehlilê şiiiri qasê sinoran u imkananê xebatê meqaleyêk ameyo vıraştış u ino semed ra tehlil her hetan ra nivirazyayo u hira niyo. Şair Mela Aziz nuştışê inê şiiiri dı hişa edebiyatê klasik gore hereket kerdo u şiiirê xu dı hetê şekil u mena ra ca dayo xısusiyetanê edebiyatê klasiki; çunki şair Mela Aziz, usule şiiirê klasiki zano. Şiiirê ey dı hetê teknik u aruzi ra çend kêmi esti; la şiiirê ey hetê zıwan, cadayışê huneranê edebiyatê ra zıxm o. Zey qafiye, ahenk u umişiya vengane unsurê şiiiri zi tede hola hol şixuliyayi.

Edebiyato klasiki dı eğleb zey ‘heskerdış, eşq, sebr, imtihan, tengi u heyatê ina dunya’ mewzuyi şixuliyeni. Şair Mela Aziz zi hetê tema ra inı mewzuyan ra temaya heyatê ina dunya vicnayo u ino şiiir dı ino mewzu ra behs kenê. Şair, menaya razber ra oniyeno ina dunya. Ino onayış sera ina dunya qey wırdi heyatan zey yo axpın/hega vineno.

Ino şiiirê Mela Aziz, hetê mena, senet u zıwani ra şiiirêko zıxm o. Şair, ino şiiirê xu dı wazeno ino heyat dı hem amelo rınd sera hem zi Zazaki ri xızmet sera wa nameyêko weş biverdo. Ino şiiir dı xapê ina dunya, zoriya ina dunya u hesretê ina dunya pê sembolan teswir benı. Zey ‘qelem, çelxeme, Leyla, wareyê Mergmıri, gul, tele, dumon u aw’ zaf çiyi menayêka alegorik dı şixuliyayi.

Tehlilê inê şiiiri ra meqsed u muradê ma edebiyatê klasik ê Zazaki motışê yo şiiirêk o. Ino şiiir, hem qey şiiiranê Mela Azizi hem zi şiiiranê klasikan ê Zazaki yo mocnak o. Ino şiiir ra ina yena vınayış: Edebiyatê Zazaki hetê hişê edebiyatê klasiki ra xısusiyetanê edebiyatê klasiki ra dur niya u sıst niya. Ino şiiir dı zi zey şiiiranê edebiyatê klasiki aruz, beyit, mazmun, dunyaya razber, eşqo mecaz u bı huner nuştış yo ser yo çarçewa esta. Çendêk şiiir u metini klasiki ê edebiyatê Zazaki zey ino şiiiri tîkê hetan ra kêmi u sıst bımanê rına zi onayışêko hirayi ser zereyê klasiki dı ca geni u şiiiranê klasikan ra hesıbiyeni. Inı kêmi u sısti seba ereymendişê edebiyatê nuşteki u nibiyışê musayışê usulê edebiyatê klasiki ra biyi u benı.

Ina xebat, hetêk ra ina çarçewa dı xebatanê neweyan ri ber kena a hem zi qey cigêrayoğan u nuştığan yo imkan u cesaret hasil kena.

Çımevi

- Apuhan, Danyal, “Diwon Cebexçuri dı Mefhumê Welati”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 9/18 (2023), r. 36-46.
- Apuhan, Danyal, Abdulaziz Beki'nin “Diwon Çebexçuri” Adlı Eserinde Aşk Kavramı, *Social Science Development Journal*, 9/45 (2024), r. 22-37.
- Beki, Mela Aziz. *Diwon Cebexçuri*. Edt. M. Varol. İstanbul: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Beki, Mela Aziz. *Gramêr Zon Zazaki (Zazaca Dilbilgisi)*. İstanbul: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Çetin, Nurullah. *Şiir İncelemeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Çetişli, İsmail, *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Erdem, Turan & Erdem, Orhan. *Zazaki Tirkî Tirkî Zazaki Ferheng*. İstanbul: Weşanên Arya, 2012.
- Hayıg, Roşan & Werner, Brigitte. *Zazaca-Türkçe Sözlük & Türkçe Zazaca Sözcük Listesi*. İstanbul: Tij Yayınları, 2012.
- Karabeyeser, Ayetullah, “Tesewürê Gama Verin ê Axreti: Qesideya Qebra Tari Qebra Xuri ê Mala Mihemed Eli Huni”, *Lisaniyat Studies Uluslararası Filoloji Araştırmaları Dergisi*, 2/3, (2024), r. 26-32.
- Kasımoğlu, Ahmet. *Ferhenga Navên Nebatan a Kurdi Kürtçe Bitki Adları*. İstanbul: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Komisyon. *Türkçe-Kırmanca Kırmanckî-Tirkî*. İstanbul: Vate Yayınları, 2013.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- Paul, Ludwig. “Zaza”. *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, Çar. Alanoğlu Murat. 3(6) / 111-113. Bingöl: 2017.
- Söylemez, İdris. “Yazarı Bilinmeyen Manzum Bir Kırk Hadis Tercümesi”, *Diyanet İlmî Dergi* 55 (2019), 1027-1046.
- Şengül, Emin. “Sireti ve Suretiyle Divan Şiirinde Kalem”, *Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2/1 (2021), 1-43.
- TDK Sözlük, “İmza”, resayış: 13. 07. 2024. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=imza>.
- Üzüm, İlyas. “Kırâmen Kâtibin”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 26/59-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Yavuz, Y. Şevki. “Kalem”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 24/243-245). İstanbul: TDV Yayınları, 2001.